

ІКОНОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ГЕРБА МІСТА ЛУЦЬКА

(у співавторстві з О. Романюк)

З плином часу втратилася історична пам'ять про первісний герб міста Луцька з зображенням Св.Миколая – патрона міста, що зафіксований на міських печатках XVI–XVII ст. Під час роботи над відтворенням історичного герба міста з'ясувалося, що постать святого на печатках вимагає детального вивчення його іконографії (оскільки остання відома в кількох ізводах) і з'ясування волинської специфіки цього образу.

Святий Миколай Мирлікійський, Чудотворець, Угодник – дуже шанований православною церквою, він є одним з найулюбленіших святих у народі. На його честь збудовано численні храми, монастирі. Глибоко шанувались ікони Св.Миколая. Відомі найбільш давні ікони XIII–XVII ст.: Микола Зарайський, Микола Великоріцький, Микола Можайський, які стали взірцями для копіювання. Згодом створюються самостійні іконографічні ізводи образу Святого Миколая, характерні для тієї чи іншої місцевості, пов'язані, як правило, з певною подією, чудом чи діянням святого.

Міфологічні функції святого: визволитель з полону (легенда про “Луцьке чудо” від 19 грудня 1259 р.), покровитель бідних, дітей і школярів, захисник торгових і подорожніх людей, моряків і рибалок, заступник християн і противник церковного розколу (за життями святого).

Три житійних епізоди пов'язані з атрибутами єпископського сану Миколая Мирлікійського: обрання архієпископом міста Мири Лікійські, позбавлення сану на I Вселенському соборі і чудотворне повернення йому атрибутів єпископа.

Зображався святий на печатках у повний зріст, у митрі, з книгою в правій руці та посохом в лівій. Цікаво відзначити, що часова відстань між відбитками печаток, які були у нашому розпорядженні, близько 100 років: змінювалась толока печатки, пропорції фігури та залишались неодмінні атрибути єпископської влади: митра, посох, книга.

Після ґрунтовних досліджень і вивчення іконографії образу Св.Миколая виявилось, що запропоноване зображення святого на проекті герба міста Луцька (за основу взято сфрагістичні дані) цілком відповідає волинському варіанту українського ізводу. Образ Св.Миколая у митрі, омофорі, з посохом і книгою підтверджується, крім сфрагістичних даних луцьких міських печаток XVI–XVII ст., колекцією ікон у Волинському краєзнавчому музеї (80 відсотків – саме з такою іконографією святого), а також аналогами в українській книжковій графіці XVII ст.

В традиції російської православної іконографії подібне вирішення образу визнається як притаманне Південно-Західній Русі, тобто Волині. За твердженням російського академіка С. Аверінцева, культ Св.Миколая в Росії значного поширення набуває тільки з XVIII ст., до цього він був низовим, плебейським, який на периферії зливався з реліктами язичницьких культів. Той же автор вказує на те, що на відміну від західноєвропейської іконографії, де Св.Миколай зображений у всьому достоїнстві єпископського сану, який, власне, і впізнається за цими атрибутами та житійними епізодами, російська православна традиція знає дуже характерний “портретний” образ Миколая: високий лоб, округлі лінії лику, турботливий погляд “пастиря”, в якому переважають то лагідність, то суворона проникливість. Українське ж православ'я розвиває культ Святого Миколая дещо

відмінно від російського. За твердженням О. Воропая, до українського православного календаря свято Св.Миколая, встановлене папою Урбаном II XI ст., було введене митрополитом Єфремом наприкінці XI ст. Очевидно, була перейнята не тільки традиція вшанування Св.Миколая, а й певні іконографічні канони, які органічно лягли на місцевий ґрунт, зливаючись з православними традиціями, видозмінюючись під впливом народного сприйняття, що відбилось пізніше в українському іконописі.

Волинь, як історико-культурна область, що розташована на межі Заходу і Сходу, в рівній мірі відчувала впливи різних традицій, які творчо переробляла. Результатом цього і стало виникнення особливого ізводу Св. Миколая, відмінного як від західноєвропейської, так і східної іконографічної трактовки.

Опубліковано в:

*Минуле і сучасне Волині. Літописні міста і середньовічна культура //
Матеріали VIII Волинської обласної історико-краєзнавчої конференції. –
Луцьк, 1998. – С. 34–35*